

Til Kulturdepartementet

Deres ref.:

Vår ref.: 19/38

Dato: 28.11.2019

Høringssvar - NOU 2019:9 Fra kalveskinn til datasjø – Ny lov om samfunnsdokumentasjon og arkiver

Innledning - museene som arkivinstitusjoner

Norges museumsforbund representerer hele bredden av det norske museumslandskapet, som museene under Kulturdepartementet og Sametinget, andre departementer samt private museer. En rekke av museene er også betydelige privatarkivinstitusjoner. Utredningens oversikt over de 25 største aktører som langtidsbevarer og tilgjengeliggjør private arkiver, viser at 13 av disse er museer eller arkiv tilknyttet et konsolidert museum. (Tabell 22.1., s. 247.) Vestfoldarkivet og Aust-Agder museum og arkiv regnes som arkiv av Arkivverket, mens Museumsforbundet regner dem som en del av det nasjonale museumslandskapet som forbundet representerer. Østfoldmuseene er den enkeltinstitusjonen blant museene som har størst mengde privatarkiv, og er femte største privatarkivinstitusjonen i Norge i rangeringen. Opplandsarkivet, som er et samarbeid mellom de fem konsoliderte museene i Oppland, er den største aktøren når det gjelder forvaltning av privatarkiv i museene.

Det betyr at museene må regnes som viktige medspillere i arbeidet med å samle inn og bevare privatarkiv som kan bidra til å utvide og supplere den samlede samfunnsdokumentasjonen som Arkivverket og andre arkivorganisasjoner bevarer. På denne måten bidrar museene til en bredere bevaring av vår kulturarv, ved siden av samlingene med gjenstander, bygg, foto, kunst etc. Mange museer har også betydelige samlinger med ulike typer audiovisuelt arkivmateriale. Dette er materiale som finnes også i andre arkiv, men det er ikke nevnt spesielt i NOU-en. Dette er noe Museumsforbundet mener man bør se nærmere på fremover, ikke minst i lys av den audiovisuelle kartleggingen NB utførte i fjor og la frem rapport fra tidligere i år.

Det er også betydelig kunnskap om nærings- og samfunnslivet i omlandet til museene, som ofte gjenspeiles i samlingene og formidling gjennom utstillinger etc. Denne kunnskapen vil være verdifull for fremtidig innsamling og formidling av sentrale arkiv. Gjennom prosjektet «Arkiv i museum» i regi av ABM-utvikling, ble det også utformet flere gode innsamlingsplaner for arkivmateriale som var mangelfullt representert i regionene. Samarbeidet mellom Statsarkivet i Stavanger, Norsk Oljemuseum og Nasjonalbiblioteket om NOGAs-arkivet er et godt eksempel på fruktbart samarbeid over institusjonsgrensene. Flere museer har betydelig kompetanse om ulike deler av det lokale

samfunns- og næringslivet, som kan bidra til bedre oversikt over relevante arkiver for bevaring, og samtidig se dette i sammenheng med bevaring av andre deler av kulturarven.

Museumsforbundet mener det er behov for en helhetlig strategi for arkivfeltet på nasjonalt nivå, og at det er viktig å få til et godt samspill mellom de ulike partene som gis ansvar; fylkeskommunens styrkede rolle i tillegg til Arkivverket/Nasjonalkivet. Vi savner imidlertid en tydeliggjøring av museenes ansvar og rolle i dette landskapet og i arbeidet med en nasjonal strategi. Arkivloven må også vurderes opp mot den varslede kommende museumsloven.

Museumsforbundet vil i sitt høringsinnspill i hovedsak kommentere den delen av utvalgets forslag som omhandler privatarkiv, men vil også knytte noen kommentarer til andre deler av forslaget av særskilt betydning for museene.

I. Innledende bestemmelser

Museumsforbundet støtter beskrivelsen av lovens formål i § 1, men vil foreslå at «kulturarven» i bestemt form i punkt d erstattes av «kulturarv» i ubestemt form, da dette åpner opp og er i tråd med rådende begrepsbruk. Vi vil for det videre arbeidet henvise til Odd Are Berkaaks diskusjon av arvbegrepet i «Analyse av UNESCOs konvensjon om vern av den immaterielle kulturarven». Se: <https://www.kulturradet.no/documents/10157/1fbcf6a2-b2b9-4a8a-b008-2f763d71265e>

En svakhet ved § 1 er at den ikke sier noe om utvikling av nasjonale digitale fellesløsninger for høsting, lagring og formidling av materialet. Et slikt system må kunne håndtere både digitale og analoge arkiv, foto samt audiovisuelt materiale. I dag har museene Primus som registreringssystem for sine gjenstander og foto, samtidig som mange bruker Asta til arkiv og Fiol til folkemusikkarkivene. Digitalt Museum er en sentral formidlingskanal for museenes samlinger, slik Digitalarkivet vil bli på sikt også for arkivene. Museumsforbundet mener at alle relevante baser og formidlingssystemer må ses i sammenheng slik at man bruker formater som enkelt kan utveksles mellom systemene. I museene behandles ofte gjenstander, arkiv og foto som tre ulike objekttyper, og fotosamlinger registreres normalt i Primus, dersom de ikke er en del av et privatarkiv, mens de behandles som arkiv i arkivene. Med en kommende museumslov vil det kunne bli en utfordring dersom museenes fotosamlinger skal omfattes av en arkivlov, og ikke en museumslov sammen med de øvrige samlingene.

Utvidelsen av lovens virkeområde i § 2 vil dekke offentlige virksomheter som faller utenfor dagens lov. I § 2 (1) c utvides virkeområdet til loven til selvstendige virksomheter hvor det offentlige direkte eller indirekte har en samlet eierandel på mer enn 50 prosent, eller hvor det offentlige har en direkte eller indirekte rett til å velge fler enn halvparten av medlemmene i virksomhetens øverste organ. Slik loven er formulert vil de aller fleste av museene trolig omfattes av denne og bli virksomheter som må følge arkivloven på lik linje med andre virksomheter som er underlagt loven, både når det gjelder museenes egne dagligarkiv og privatarkivene de bevarer. Dette vil bety en ytterligere profesjonalisering mange museer alt har startet på, men kan være en utfordring i og med at noen museer vil falle utenfor fordi de er private eller har så høy egeninntektsgrad. En annen utfordring er

museenes eierstruktur der den konsoliderte enheten ofte forvalter samlinger andre har det formelle eierskapet til. Hva denne paragrafen vil bety for museene som bevaringsinstitusjoner må, etter Museumsforbundets mening, utredes videre og ses opp mot stiftelsesloven og en fremtidig finansieringsstruktur etter regionreformen. Museumsforbundet vil understreke at flere av museene som er bevaringsinstitusjoner er organisert som stiftelser og forholder seg til Stiftelsesloven, og at mange museer også er organisert som aksjeselskap og at Lov om aksjeselskaper er gjeldende for disse. NOU-en forholder seg ikke til dette, eller til andre former for organisering av museene, som at universitetsmuseene er underlagt Universitet og Høgskoleloven. Det har særlig relevans i forbindelse med et eventuelt tilsyn som vi vil utfylle i kommentarer til relevant paragraf.

I § 5 Definisjoner punkt d) defineres arkivinstitusjon som «virksomhet med hovedformål å ta vare på og gjøre tilgjengelig arkiver omfattet av loven». Om dette vil medføre at museer med offentlig finansiering som forvalter arkiv vil falle utenfor da dette ikke er hovedformålet, men regnes som en del av museenes samlingsforvaltning, er noe uklart i NOU-en. Museene har, som nevnt, både arkivsamlinger og administrasjonsarkiv, og det bør klargjøres om begge faller innenfor loven. Formuleringene i utredningen tyder på at begge deler skal være gjenstand for tilsyn og underlagt plikt til å forholde seg til arkivfaglige regler og et felles register (Samkatalog). Det ser ut til at de arkivbevarende institusjoner er omfattet av del II og III av loven, men faller utenfor i del I. Det er i så fall uheldig, og bør klargjøres i det videre arbeidet med endelig utforming av lovteksten.

IV. Særlig om personopplysninger

Også museene kan ha privatarkiv med personopplysninger som vi mener må kunne behandles innenfor museet. Til forslaget til bestemmelsen om at det vil være Datatilsynet som kan godkjenne slik behandling, mener Museumsforbundet at dette må endres til Nasjonalarkivet. Vi mener det er Nasjonalarkivet, ikke Datatilsynet, som har rett kompetanse til å være en fagmyndighet som kan definere hva som er «arkivbevaring i allmenhetens interesse». I Sverige er det Riksarkivet som har denne myndigheten, jfr. § 7 i «Förordning med kompletterande bestämmelser til EU:s dataskyddsförordning SFS 2018:219», mens Datatilsynet kun skal rådspørres. Denne modellen mener Museumsforbundet må benytte også i Norge.

V. Langtidslagring og tilgjengeliggjøring av arkiver

I § 28 bør det tilføyes tydeligere bestemmelser om lovfestet ansvar for langtidslagring av digitale arkiv innsamlet av museene. Slik forslaget er formulert nå kan ansvaret for dette bli uklart fordelt mellom Fylkeskommunen og Nasjonalarkivet. Begge disse *kan* være relevante samarbeidspartnere for museenes langtidslagring av digitale arkiv, men eierskap til arkivene kan være et hinder for slike løsninger. Flere av museene har dessuten startet innsamling av digitale arkiv og mange vil i fremtiden ønske å påta seg oppgaven med innsamling og bevaring av denne typen arkiv. Det er viktig at museene får delta i utvikling av hensiktsmessige verktøy til å ivareta digitale arkiver for fremtiden og ikke forpliktes til å avlevere disse til fylkeskommunen eller Nasjonalarkivet. Lovteksten må ta høyde for at teknologien kan endre seg i fremtiden og at flere blir aktører i langtidslagring av arkiv. Avtaler

om deponering av digitalt materiale med Nasjonalarkivet kan være aktuelt som supplement til en full avtale om langtidsbevaringen for institusjoner som ikke har kapasitet til å håndtere dette på egenhånd. Det er behov for å tydeliggjøre museers rolle som arkivinstitusjoner, noe som må skje i videre bearbeiding av lovutkastet i den kommende museumsloven.

Museumsforbundet mener det er behov for en avklaring av hva som ligger i § 32-3: «Ikke-digitale arkiver skal så langt det ikke bryter med lov og andres rettigheter, være tilgjengelige hos en arkivinstitusjon eller i annet hensiktsmessig lokale.» I kommentarene til paragrafen understrekes det at «til hensiktsmessige lokaler for å gjøre ikke-digitale arkiver tilgjengelig vil en også regne biblioteker eller museer». Betyr det at man tenker seg at museer og bibliotek skal kunne bli formidlingslokaler for originale papirarkiv som Nasjonalarkivet ikke selv ønsker å ha i sine magasin og formidle på sin lesesal? I så fall må konsekvensene av dette for forskning og demokratisk tilgang utredes nærmere.

VI. Private arkiver

Utvalgets forslag til lovbestemmelser vedrørende privatarkiv er begrenset til fire paragrafer. Museumsforbundet støtter i hovedsak formuleringene i § 35 og § 36. Det er naturlig å benytte felles nettkatalog for formidling, og de samme arkivfaglige prinsipper for ordning og bevaring, så lenge katalogen dekker alle behov og har gode løsninger for tilgjengeliggjøring, bruk og formidling av materialet. Vilkår om deponering og overdragelse av eiendomsrett etter hundre år er fornuftig for å unngå fremtidige utfordringer med hensyn til eierskap.

Museumsforbundet ser at avgrensningen mot for eksempel private bedriftsmuseer er slik at de faller utenfor, noe som også kan ramme andre museer med lav offentlig finansiering og høy egeninntjening. Også slike kan ha verdifullt arkivmateriale. Etter vårt syn er det uklart hvordan bestemmelsene vedrørende tilsyn, som §§ 34–35 omtaler, skal tolkes for museer som er aksjeselskap eller selveiende stiftelser og som har mer enn 50 % offentlig støtte, eller mer enn 50 % offentlig representasjon i styrene. Det kan leses som det offentlige gis anledning til å føre tilsyn med samlingene og gi sanksjoner dersom man ikke følger etablerte standarder, noe som i så fall vil bryte med armlengdes avstandsprinsippet private, selveiende privatarkivinstitusjoner normalt praktiserer. Det er uklart om det er kontroll med overtredelse av lov eller brudd på «arkivfaglige prinsipper» som menes i lovteksten.

Det er i utgangspunktet bra at Nasjonalarkivet i § 34 får lovfestet sitt ansvar for å koordinere langtidsbevaring av privatarkiv med henholdsvis nasjonal betydning. Det vil kunne bidra til avtaler med museene om bevaring. Kommentarenes utdyping av at uttrykket «av vesentlig nasjonal betydning» gir rom for skjønn, og gir en åpning for at Nasjonalarkivet kan ta hensyn til bevilgnings situasjonen, er bekymringsfull (s. 289). Mange museer har både arkiv av nasjonal og transnasjonal verdi, i tillegg til regional og lokal verdi. Lokale arkiver kan også ha både nasjonal og transnasjonal verdi, noe som NOU-en gir en svært forenklet omtale av. Dette kan i ytterste konsekvens true bevaring av viktig kulturarv som museene ikke har kapasitet til å bevare selv innenfor sine rammer.

Forslaget om lovfesting av en regional koordinerende rolle for fylkeskommunen i 22.4.6. må ses i sammenheng med den endelige fremtidige rollefordelingen mellom nivåene og den kommende museumsmeldingen og museumsloven, ikke bare kulturloven. Mange museer har, som nevnt, arkiv av nasjonal og transnasjonal verdi i tillegg til regional og lokal, og skillet mellom nasjonal, regional og lokal verdi er ikke selvsagt. Museumsforbundet mener det må etableres fornuftig arbeidsdeling og godt samarbeid mellom Nasjonalarkivet, regionene og museene for å få til en god og helhetlig bevaringsstrategi. Å gi fylkeskommunene økt ansvar for koordinering av privatarkivarbeidet kan muligens gjøre arkivlandskapet mer ryddig enn det er i dag, men det kan også ligge svakheter i at definisjonsmakten på hva som er av «vesentlig regional karakter» flyttes bort fra museene og deres vurdering av hva som er relevante lokale arkiver. Dersom man tar sikte på å lene seg på dagens ordning med fylkeskoordinerende ledd for privatarkiv, vil man måtte erkjenne at kompetanse og vilje til satsing er noe ulik. Det kan også være en risiko for at et slikt grep kan svekke det eksisterende privatarkivmiljøet, ikke minst der det er svakt i dag.

Museene vil komme til å måtte ta et større ansvar for bevaring og formidling av privatarkiv i fremtiden for å sikre en bred samfunnsdokumentasjon gjennom økt bevaring av relevante privatarkiv. Et økt ansvar vil imidlertid kreve at museer som tar et utvidet ansvar for bevaring av privatarkiv, får mer ressurser til å håndtere dette. Museumsforbundet er imidlertid usikker på om den antydde delingen av de beskjedne spillemidlene mellom regionene og Nasjonalarkivet vil være hensiktsmessig for å sikre god utvikling av privatarkivfeltet.

I 22.4.5. foreslås det at tilskuddene til selvstendige institusjoner som arbeider med private arkiv, blant annet ARBARK og Skeivt Arkiv, bør forvaltes av Nasjonalarkivet for å styrke rollen som nasjonalt koordinerende organ. Museumsforbundet mener dette vil kunne føre til uheldig maktkonsentrasjon i Nasjonalarkivet og mindre mangfold i politisk interesse for arkivpolitikk. Nasjonalarkivet bør heller bestrebe seg på å bygge samarbeid og gode relasjoner til arkivinstitusjoner utenfor Nasjonalarkivet som bidrar til mer helhetlig bevaring av privatarkiv.

I § 37. Særskilt verneverdige arkiver, er første ledd i (1) vel omstendelig og kan med fordel forenkles til «Nasjonalarkivet kan vedta at et arkiv er særskilt verneverdig.» Museumsforbundet mener at bestemmelsen i tillegg bør bidra til at arkiver med spesiell tilknytning til fredede kulturminner i annet regelverk (kulturminneloven/Plan og bygningsloven) gis en vernet eller fredet status. Det bør også være anledning for andre institusjoner enn Nasjonalarkivet å søke om anbefaling av særlig verneverdige arkiver.

IX. Ikrafttredelse, overgangsbestemmelser og endring i andre lover

I § 45 Overgangsregler, stilles det tydelige krav til etterlevelse av loven og mulighet for utsatt frist til å kunne oppfylle disse. Mange museer, som Østfoldmuseene som har omlag 90 % av det bevarte privatarkivmaterialet i fylket, har samlet inn og bevart arkiv uten å ha personell og ressurser til å sikre profesjonell bevaring på linje med det som har vært forventet av Arkiverket. Ved å gi museene

tydeligere roller og status som arkivinstitusjoner, må man også sikre at de istandsettes til å bidra på en profesjonell måte.

Mer offensiv privatarkivsatsing

Museumsforbundet har med interesse lest Arkivverkets høringsuttalelse, og særlig delen knyttet til privatarkiv. Etter vår mening gir ikke dette noen signaler om en offensiv satsing på å utvikle privatarkivfeltet, noe som trolig gjenspeiler at det er andre felt som har hatt hovedfokus i Arkivverket de senere årene. Bevaring og tilgjengeliggjøring av arkiv for fremtidig forskning og dokumentasjon er viktig for vår kulturarv og samfunnsforståelse. Tilgang til dette er en demokratisk rett som må vernes om og sikres i fremtiden. Museumsforbundet mener det er viktig at man i det videre arbeidet med loven avklarer museenes fremtidige rolle i privatarkivarbeidet, og at dette også følges opp i museumsmeldingen og i arbeidet med en museumslov.

Med vennlig hilsen

John Olsen
styreleder

Liv Ramskjær
generalsekretær

Sendt elektronisk uten signatur.

Norges Museumsforbund
Norwegian Museums Association
Universitetsgaten 14
0164 Oslo, Norge / Norway

sekr@museumsforbundet.no
museumsforbundet.no
Org.nr 977237866